Check Point Threat Extraction secured this document
Get Original

E-ISBN 978-975-7616-80-1

SOSYAL PSİKOLOJİDE AHLAK ÇALIŞMALARI ULUSAL SEMPOZYUMU

TÜRKÇE-İNGİLİZCE KISA ÖZETLER
UZUN ÖZETLER
E KİTAPÇIK

Editörler
Dr. Nur Okutan
Dr. Mehmet Karasu
Prof. Dr. Sevim Cesur

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Psikoloji Bölümü © 2021
Dr. Nur Okutan, Dr. Mehmet Karasu ve Prof. Dr. Sevim Cesur

Bu kitabın basım ve yayım hakları Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Psikoloji Bölümü adına Sempozyum Düzenleme Kuruluna aittir. Yayıncının izni olmaksızın kitabın hiçbir bölümü, mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da diğer yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz, yayımlanamaz.

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

ISBN 978-975-7616-80-1 (EPUB)

Dizgi: Gaye Z. Çenesiz

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Psikoloji Bölümü
65080, Kampüs / Van, Türkiye

webportal.yyu.edu.tr/spaus
spaus@yyu.edu.tr

ÖN SÖZ

DEĞERLİ KATILIMCILAR

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Psikoloji Bölümünce düzenlediğimiz Sosyal Psikolojide Ahlak Çalışmaları Ulusal Sempozyumu'nu 26-27 Kasım 2021 tarihleri arasında çevrim içi olarak gerçekleştirdik.

"Ahlaki" olanın, aynı zamanda "sosyal" olduğu bilgisinden yola çıkarak, sosyal psikolojideki ahlak çalışmalarını Türkiye bağlamında irdelemek istedik. Bu amaçla, Sempozyumumuzda farklı temalarla, ahlakın sosyal psikolojisini ele alan sözlü bildirilere yer verdik.

Sempozyumumuza 25 bildiri ile başvuru yapıldı. Bildiriler, bilim kurulu üyelerimizce titizlikle değerlendirildi. Bu değerlendirmelerin sonucunda olumlu yanıt alan ve kesin kayıt yaptıran 21 bildiri sempozyumda sözlü olarak sunuldu.

Sempozyumun düzenlenmesinde emeği geçen başta Düzenleme ve Bilim Kurulumuza, bildiri sunumları ile katkı sağlayan değerli bilim insanlarına ve Üniversitemize şükranlarımızı sunarız.

Sempozyumun, sosyal psikoloji ve ahlak çalışmaları alanına katkılar sağlaması temennimizle,

Sempozyum Düzenleme Kurulu Başkanı
Dr. Nur OKUTAN
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Psikoloji Bölümü

Kurullar

Sempozyum Onur Kurulu
Prof. Dr. Hamdullah Şevli, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörü
Prof. Dr. Orhan Deniz, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dekanı

Sempozyum Başkanı
Dr. Öğr. Üyesi Nur Okutan, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Sempozyum Düzenleme Kurulu
Prof. Dr. Sevim Cesur, İstanbul Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Nur Okutan, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr. Mehmet Karasu, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Gaye Z. Çenesiz, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Sempozyum Bilim Kurulu Üyeleri
Prof. Sevim Cesur, İstanbul Üniversitesi
Prof. Diane Sunar, İstanbul Bilgi Üniversitesi
Doç. Dr. Sinan Alper, Yaşar Üniversitesi
Doç. Dr. Meral Gezici Yalçın, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Doç. Dr. Onurcan Yılmaz, Kadir Has Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Melike Acar, MEF Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Gökhan Arslantürk, Selçuk Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hasan Galip Bahçekapılı, İstanbul Medipol Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi İlker Dalğar, Ankara Medipol Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Seda Erzi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Nur Okutan, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hilal Şen, MEF Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Beyza Tepe, Bahçeşehir Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Gözde Kıral Uçar, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Bilge Yalçındağ, Abdullah Gül Üniversitesi
Dr. Meltem Yücel, Duke Üniversitesi

Bilim Kurulu Üyeleri akademik unvan ve isme göre alfabetik sırada verilmiştir.

bildiriler

- *Geçmişten Günümüze Ahlak Psikolojisinde Yöntem 2*
- *Çocukların Gruplar Arası İlişkilerde Ahlaki Yargılarına Yöntemsel Yaklaşımlar 8*
- *Gruplar Arası Bağlamda Zihin Kuramı: İçgruba Benzerlik, Önyargı ve Tehdit Algısının Zihin Kuramı Performansına Etkileri 14*
- *İnsanlar Hayvanlardan Farklı ve Üstün müdür? Türkçe Atasözlerinde Türler Arası Önyargı Modelinin Tematik Analizi 16*
- *Değerler ve Kimlik Aidiyetlerinin Özgeci Davranış Üzerindeki Etkileri 23*
- *Çocukların Gözünden "Ayıp" Kavramı: Ahlaki ve Uzlaşımsal Alanlarda Bir Değerlendirme 33*
- *Ahlakın Doğal Kavramsallaştırmaları ve Shweder'in Üç Etik Kodu 41*
- *İlişki Düzenleme Kuramı Çerçevesinde LGBTİ+ Örgütlenmelerinde Kişiler Arası İlişkiler 47*
- *Ahlaki Temellerin Doğa ve Kent Deneyimlerine Göre Değişiminin Sanal Gerçeklik Yöntemi ile İncelenmesi 56*
- *Sağcı ve Solcuların İklim Değişikliği Konusundaki Farklı İnançları Ahlaki Çerçevelemeyle Azaltılabilir mi? 59*
- *Tehdit Türünün Politik İdeoloji Üzerindeki Etkisi 66*

bildiriler

- *Homoseksüelliğe Yönelik Olumsuz Tutumlarda Tiksinme Hassasiyetindeki Artışın Rolü 73*
- *Benlik Düzenleme Stratejilerinin ve Duyguların Ahlaki Cesaret ve Yardım Davranışlarına Etkileri 81*
- *Hilekarlığın Ahlaki Olarak Değerlendirilmesinde Fiziksel Çekiciliğin Etkisi 88*
- *Ahlakın Nesnel Olmadığı İnancı İnsanların Öç Almacı Cezalandırma Niyetlerini Etkiliyor mu? 96*
- *Ahlaki Kanaat; Bileşenleri, Yüreklilik ve Adalete Duyarlılıkla İlişkisi ... 103*
- *Tanığın Ahlaki Uzaklaşma Düzeyinin ve Kurbanın Sosyal Grup Üyeliğinin Akran Zorbalığına Karşı Tepkiler Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi 112*
- *Haksızlıktan Kaçınmada Varsayımsal ve Davranışsal Farkların İncelenmesi 119*
- *Özgür İrade ve Bilimsel Determinizm İnançlarının Sezgisel ve Analitik Kökenleri 128*
- *Faydacı Ahlakın Farklı Yönlerinin Dinsel Yönelimlerle ve Analitik Düşünceyle İlişkisi 135*
- *Bireylerin Özelliklerine, İnançlarına, Tutumlarına ve Düşünme Şekillerine göre COVID-19'dan Kaçınma Davranışlarının İncelenmesi 137*

6. Oturum “Cesaret”

Ahlaka Dair İnançlar, Ahlaki Motivasyon, Ahlaki Karakter, Ahlaki Uzaklaşma

Ahlaki Kanaat; Bileşenleri, Yüreklilik ve Adalete Duyarlılıkla İlişkisi

Moral Conviction; its Components, relation to Courage and Justice Sensitivity

Bilge Yalçındağ[1]
Timuçin Aktan[2]
Beyza İğdeci[3]

Özet

Ahlaki kanaat (AK), doğru ve yanlış konusunda bireylerin sahip olduğu belirgin tutumlardır. Bu çalışmada, AK ölçümün geçerlik ve güvenilirliği ile birlikte, AK'ın temel ilkeleri, yüreklilik ve adalete duyarlılık arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Beş yüz yirmi bir üniversite öğrencisinden, AK, yüreklilik ve adalete duyarlılık ölçekleriyle birlikte demografik bilgiler toplanmıştır. Bulgular, AK ölçümünün geçerli ve güvenilir olduğuna işaret etmiş; AK'ın temel ilkeleriyle ilişkili olduğunu, yüreklilik ve mağdur bakış açısından adalete duyarlılıktaki artışla beraber AK'ın da arttığını göstermiştir. Genel olarak değerlendirildiğinde, yazında önerilen tarafsızlık ve evrensellik ilkesiyle birlikte, bu çalışmada öne sürülen güvenlik ve risk ilkelerinin de AK'ın bir bileşeni olduğu gösterilmiştir. Bulgular, olumsuz sonuçlara rağmen değerlerini ifade etme olarak belirtilen ahlaki yürekliliğin, güçlü bir tutum olduğu için uç davranışlar gösterme ile ilişkilendirilen AK'ın bir yordayıcısı olduğuna işaret etmiştir. AK'ın mağdur duyarlılığı ile olan ilişkisi ahlakın genel tanımından farklı olarak, AK sahibi olmanın benlikle doğrudan ilişkisi olduğunu düşündürmektedir.

Anahtar sözcükler: ahlak, ahlaki kanaat, yüreklilik, adalete duyarlılık

Abstract

Moral conviction (MC) is individuals' salient attitudes about right and wrong. In this study, we examined the validity and reliability of MC scale along with the basic principles of MC, courage, and justice sensitivity. Five hundred and twenty-one university students responded questions about demographical variables, scales of moral conviction, courage, and justice sensitivity. The findings indicated that the MC scale was valid and reliable; and related to the basic principles of MC. Results also revealed that with the increase in courage and justice sensitivity from the perspective of the victim, MC also increases. In general, it has been shown that the principles of objectivity and universality proposed in the literature, along with the principles of security and risk suggested in this study, are also components of MC. Moral courage, defined as expressing one's values despite negative consequences, is a predictor of MC, which is associated with extreme behaviors. The relationship of MC with victim sensitivity suggests that, unlike the general definition of morality, having an MC has a direct relationship with the self.

Keywords: morality, moral conviction, courage, justice sensitivity

[1] Dr., Abdullah Gül Üniversitesi, bilge.yalcindag@agu.edu.tr, ORCID:0000-0001-7867-7845
[2] Dr., Afyonkocatepe Üniversitesi, timucin.aktan@aku.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8159-9278
[3] Psk., Kayseri Kültür Koleji, Erciyes Üniversitesi, byzigdeci@gmail.com
* *Sorumlu Yazar:* Bilge Yalçındağ

Uzun Özet

Giriş

Günlük hayatımızdaki tartışmalı konular, aslında doğru-yanlış ilkelerimize dayanır ve insanlar arasındaki görüş farklılıklarının temelini oluşturur. Doğru ve yanlış hakkındaki bu ilkeleri anlamanın bir yolu olarak, ahlaki kanaat (AK) yaklaşımı ileri sürülmüştür (Skitka ve diğ., 2005). Bu yaklaşımda, geçmiş kuramsal yaklaşımlarda gözlenen ve araştırmacının değer sistemine dayanan ahlakla ilgili varsayımlar en aza indirgenmiştir (örneğin, klasik tren sorusunda hayat kurtarmanın ahlaki bir davranış olduğu varsayılmıştır (Foot, 1967). AK yaklaşımında, bireyin herhangi bir konudaki (Bauman ve Skitka, 2009) tutumunun yönüne bakılmaksızın var olan tutumunun ahlaki ilkeleriyle ilişkisinin gücü sorulmaktadır (Skitka ve diğ., 2005; Skitka ve diğ., 2009), böylece kişinin ahlaki tutumunun ne olduğuna dair bir varsayım oluşturmadan, ahlaki tutum hakkında bilgi edinilmektedir.

AK'lar güçlü tutumlar olsa da (Skitka ve diğ., 2005) her güçlü tutum AK olarak değerlendirilmez çünkü AK'lar; bilimsel bir gerçek gibi, tarafsız bir şekilde doğru (tarafsızlık ilkesi) ve evrensel olarak uygulanabilir (evrensellik ilkesi) algılanır (Skitka, 2010). Örneğin, idam cezası yanlısı (ya da karşıtı) AK'a sahip bir insan, idam cezasının gerekliliğini (yanlışlığını) doğal bir gerçek (*tarafsızlık*) gibi görmekte ve ülke ya da zamandan bağımsız olarak (*evrensellik*) bu cezanın verilmesi (verilmemesi) gerektiğini düşünmektedir.

AK'ların tarafsızlık ve evrensellik ilkelerine ek olarak, risk ve güvenlik ilkelerinin de olması mümkündür. Ahlakla ilgili bazı çalışmalar, ahlaki olarak yanlış bulunan davranışlarda daha fazla risk algılandığını göstermiştir. Örneğin, toplum; ebeveynlerin çocuklarını park, bahçe gibi ortamlarda yalnız bırakmasını ahlaki görmemekte (daha az risk) ve daha fazla eleştirmekte, ancak çocuklarının araba kullanmalarına izin vermelerini (daha yüksek risk) ahlakla ilişkilendirmeyip daha az eleştirmektedir (Thomas ve diğ., 2016). Benzer şekilde, zararla sonuçlanan durumlarda ahlaki bir ilke de çiğnenmişse daha suçlayıcı bir tavır alınmaktadır (Alicke, 1992). Her ne kadar iki olay eşit şekilde zarar doğursa da bilerek yapılanın kasıtsız yapılandan daha fazla zarar verdiği düşünülmektedir (Ames ve Fiske, 2012). Tüm bu bulgular, doğru/yanlış algılarımız ve risk-güvenlik algılarımız arasında bir bağlantı olabileceğine işaret etmektedir.

AK'ların katı doğası onları değişim, ikna, uzlaşmaya karşı dirençli hale getirir; otoriteden bağımsız / otoriteye baş kaldırıcı olmaya; grup içinde uyum göstermemeye neden olur (Skitka ve diğ., 2009; Skitka ve Morgan, 2014). Eğer bir AK harekete geçmişse, insanlar dış kaynaklardan ziyade kendi ideallerine odaklanmaktadır (Skitka ve diğ., 2009). Ayrıca, AK'lara sahip olmak, Oscar Schindler veya Gandi örneklerinde olduğu gibi kahramanca veya yürekli davranışlarla (Skitka, 2012; Skitka ve Houston, 2001) ilişkilidir. Bu tip davranışlar, ahlaki yüreklilik olarak adlandırılmıştır. Ahlaki yüreklilik muhalefetin varlığına, potansiyel onaylanmamaya, dışlanmaya ya da şiddete maruz kalma ihtimaline rağmen, değerlerini kelimeler veya davranışlarla ifade etme yürekliliği olarak tanımlanmıştır (Staub, 2005).

AK'lara sahip olmakla ilişkili olabilecek bir diğer özellik de adalete duyarlılıktır (AD) (Schmitt ve diğ., 1995). Bir bireyin adaletsiz bir durumda gösterdiği duyarlılığı dört paydaşın bakış açısı ile incelemek mümkündür (Schmitt ve diğ., 2005; Schmitt ve diğ., 2010): adaletsizliğe uğrayan bir mağdur, adaletsizliğe tanık olan bir gözlemci, adaletsizlikten fayda sağlayan bir yararlanıcı ve bizzat adaletsizliğe neden olan bir suçlu. Bu dört bakış açısında bazı belirgin farklar mevcuttur. Mağdur duyarlılığı bireyin kendisinin uğrayacağı adaletsizlikler ve kullanılma/sömürülme korkusuyla ilgilidir, bu nedenle bencildir. Ahlaki bir yönü olabileceği gibi kendisini korumaya da yöneliktir (Schmitt ve diğ., 2005). Kişilik özelliklerinden nevrotiklik ve düşmanlıkla bağlantılı olduğu görülmüştür (Schmitt ve diğ., 2010). Diğer bakış açıları, özellikle gözlemci ve yararlanıcı, diğerleri için samimi bir adalet endişesi duymakla ilgilidir. Aynı zamanda, toplumsal sorumluluklar, uyumluluk, empati ile ilişkilidir; gözlemci duyarlılığı diğer türlerden farklı olarak girişkenlik ile ilişkidir (Schmitt ve diğ., 2005; Schmitt ve diğ., 2010). Adalete duyarlılığın, ahlaki değişkenleri yordayabileceği az sayıda çalışma ile gösterilmiştir. Örneğin, hırsızlık durumunda, mağdur duyarlılığı fazla olanların suçlu duyarlılığı fazla olanlardan farklı şekilde ahlaki uzaklaşma yaşadığı görülmüştür (Baumert ve diğ., 2013). Yararlanıcı duyarlılığı, olaya müdahale etme isteğinde güçlü bir yordayıcı olmuştur.

Çalışmamızda AK ile ilişkili olduğu belirtilen tarafsızlık ve evrensellik ilkeleri ile birlikte AK ile ilişkili olmasını beklediğimiz risk ve güvenlik ilkelerinin ilişkisini öğrenci örnekleminde incelemek amaçlanmıştır. Ayrıca, AK'ın yordayıcısı olmasını beklediğimiz yüreklilik ve AD ile AK arasındaki ilişki de incelenmiştir.

Yöntem

Katılımcılar

Veri hem kâğıt-kalem (101 kişi) hem de çevrim içi (453 kişi) olarak toplam 554 kişiden toplanmıştır. Öğrenci olmadığı anlaşılan 31 kişi ve dikkatli doldurmadığı fark edilen 2 kişi veriden çıkarılmış; analizler, 521 kişi (393 kadın, 126 erkek, 2 eksik veri) üzerinde gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların yaşları 18 ve 48 arasında değişmiştir (*Ort.* = 21.2, *S* = 2.29, *MD* = 21). Öğrencilerin çoğunluğu (511 kişi) lisans düzeyinde eğitim almakta olduğunu belirtmiştir. Katılımcılar hayatlarının çoğunu geçirdikleri yer olarak genellikle şehir ve büyükşehirleri belirtmiştir (%94.40). Katılımcıların bir kısmı teşvik karşılığında diğerleri ise kartopu tekniği ile herhangi bir teşvik olmadan çalışmaya katılmaya gönüllü olmuştur.

Veri Toplama Araçları

Demografik Bilgi Formu.

Katılımcıların yaş, cinsiyet, eğitim gördüğü üniversite, yaşamının çoğunu geçirdiği yer gibi soruların bulunduğu kısa demografik bilgi formu kullanılmıştır.

Ahlaki Kanaat.

Yazında AK ölçümü için, veri toplanan batı toplumlarının gündeminde olan idam cezası, kürtaj, aynı cinsle evlilik, sivillerin silah sahibi olması gibi konular kullanılmıştır. Çalışmamızda, verilerin toplandığı dönemde hangi tutumların AK olabileceğini anlamak için gazeteler ve sosyal medyada gündemde öne çıkan konular taranmıştır. Bu şekilde

belirlenen başlıca birkaç konu yaklaşık elli kişilik bir gruba sunulmuştur (benzer bir ölçüm için, bkz. Skitka ve diğ., 2005). En sık bahsedilen problemin eğitim sisteminde yapılan değişiklikler olduğu görülmüş ve bunun uygun bir AK olgusu olduğuna karar verilmiştir. Yazına uygun olarak, bu konudaki AK'ı ölçmek için iki adet 5'li derecelendirme (1: hiç ilgili değil, 5: çok ilgili) tipi soru kullanılmıştır (ör., "Eğitim sistemindeki değişikliklerle ilgili hisleriniz, temel ahlaki inanç ve kanaatlerinizle ne kadar ilgilidir, onları ne kadar yansıtmaktadır?"). İki madde arasında gözlenen yüksek pozitif korelasyon (r = .62, p <.001) güvenilir ölçüm aldığımıza işaret etmiştir.

Yazında daha önce doğrudan ölçülmemiş olan, ahlaki kanaatin *tarafsızlık* ("Varsayalım biri sizinle bu konuda aynı fikirde değil. Ne ölçüde bu kişinin kesinlikle yanıldığı sonucuna varırsınız?") ve *evrensellik* ("Eğitim sistemindeki değişikliklerle ilgili bakış açınız başka bir kültürde ya da ülkede ne derece doğru olurdu?") ilkeleri birer soruyla ölçülmüştür. Son olarak, ahlaki kanaatle ilgili güvenlik-risk hipotezini test etmek için, 5'li derecelendirme tipiyle birer soru eklenmiştir (sırasıyla, "Eğitim sistemindeki değişiklikler sizin kendinizi güvende hissetmenizi ne derece etkiliyor?"; 1: hiç etkilemiyor, 5: çok etkiliyor ve "Eğitim sistemindeki değişikliklerle ilgili fikirleriniz uygulanmazsa ortaya çıkacak riskin düzeyi nedir?"; 1: en güvenli/en düşük risk, en tehlikeli/en yüksek risk).

Eğitim Sistemindeki Değişikliklere (ED) İlişkin Görüşler.

ED hakkında bu değişikliklerin desteklenme (destek) ve adaletli bulunma derecesi (adalet) ile bu değişikliklere yönelik duruşun kişinin kim olduğunu belirlemedeki derecesi (kimlik) birer soruyla sorulmuştur.

Yüreklilik.

Yüreklilik Ölçeği (Yalçındağ, 2009) bir tutum ölçeği olarak geliştirilmiştir, sonrasında maddeler bir davranışı sıklık cinsinden ölçecek şekilde değiştirilmiştir (Yalçındağ ve Özkan, 2011). Ölçek altılı (1: Hiçbir zaman, 6: Neredeyse her zaman) derecelendirme tipi 11 maddeden oluşmaktadır (ör., "Ait olunan grubun güvenliği gibi bir durum söz konusu olduğunda, tereddütsüz elinden geleni yapmak"). Yüksek puanlar yürekli davranış sıklığını göstermektedir. Mevcut çalışmada ölçeğin iç tutarlılık katsayısı .88 bulunmuştur (*Ort.* = 3.48, *SS* = .82). Madde-toplam korelasyonları .29 ile .73 arasında değişmiştir.

Adalete Duyarlılık.

AD ölçeği, adaletsizlik durumlarında mağdur, gözlemci, yararlanıcı ve suçlu bakış açılarıyla adaletsizliğe duyulan tepkiyi ölçen 40 maddelik bir ölçek olarak geliştirilmiştir (Schmitt ve diğ., 2010). Ölçek, Baumert ve diğ. (2014) tarafından her bir bakış açısı için iki madde kullanılacak şekilde kısaltılmıştır (1: tamamen karşıyım, 6: tamamen katılıyorum, ör., "Başkalarının kolayca elde ettiği şeyler için çok çalışmak zorunda kalmak beni üzer.", AD-Mağdur).

Çoklar (2014), AD-Mağdur formunu Türkçeye uyarlamış ve ölçeğin güvenilirlik ve geçerliliğinin kabul edilebilir olduğunu bulgulamıştır. Mevcut çalışmada, Baumert ve diğerlerinin (2014) kısa formu, Çoklar'ın (2014) uyarlaması temel alınarak Türkçeye çevrilmiş ve kullanılmıştır. Mağdur, gözlemci, yararlanıcı ve suçlu alt ölçeklerinin iç

tutarlılık katsayıları sırasıyla .83, .81, .80, .83'tür (sırasıyla $Ort._{Mağdur}$ = 3.04, *SS* = 1.56, $Ort._{Gözlemci}$ = 3.51, *SS* = 1.31, $Ort._{Yararlanıcı}$ = 2.46, *SS* = 1.46, $Ort._{suçlu}$ = 3.55, *SS* = 1.48).

İşlem

Nicel türdeki bu araştırmada yukarıda belirtilen ölçekler katılımcılara sunulmadan önce etik kurul izni alınmıştır (Erciyes Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulu, 31.10.2017, başvuru no:48). Ardından veri, 31.10.2017-30.04.2018 tarihleri arasında toplanmıştır. Analizi yürütmek için Jamovi kullanılmıştır.

Bulgular

AK ve AK konusuyla ilgili tutumlar ile AK'ın ilkeleri arasındaki korelasyonlar Tablo 1'de sunulmuştur. Buna göre, bireylerin ED'i bir AK olarak tanımlamaları, bu değişikliklere verilen destekle ve bu değişiklikleri adaletli bulup bulmamakla ilgili değildir. Öte yandan, bireyler ED'i destekledikçe bu değişiklikleri adaletli bulma puanları da artmıştır. ED hakkındaki ahlaki kanaatin kimlikle güçlü pozitif bir ilişkisi bulunmuştur. Öte yandan AK'ın tarafsızlık ve evrensellik ilkelerinin yanı sıra güvenlik ve risk ile pozitif yönde ilişkisi gözlenmiştir.

Tablo 1.

AK ve İlgili Değişkenler Arası Korelasyonlar

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7
1. AK	-						
2. Destek	-.04	-					
3. Adalet	-.00	.68***	-				
4. Kimlik	.56***	-.05	-.03	-			
5. Tarafsızlık	.13**	-.15***	-.18***	.10*	-		
6. Evrensellik	.29***	.01	.01	.23***	.24***	-	
7. Güvenlik	.35***	-.06	-.10*	.28***	.21***	.07	-
8. Risk	.30***	-.29***	-.28***	.33***	.35***	.20***	.37***

Not. * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$. AK: Ahlaki kanaat, Destek: eğitim sisteminde yapılan değişikliklere verilen destek, Adalet: eğitim sisteminde yapılan değişikliklerin adaletli bulmak, Kimlik: eğitim sisteminde yapılan değişikliklerle ilgili duruşun kişiyi ne kadar tanımladığı.

AK'ın tarafsızlık, evrensellik, risk ve güvenlikle olan korelasyonları karşılaştırıldığında, AK – Tarafsızlık arasındaki korelasyonun, AK – Güvenlik, AK– Risk ve AK – Evrensellik arasındaki korelasyondan anlamlı şekilde düşük (sırasıyla z = -4.18, z = -3.51, z = -3.06 $p < .001$) olduğu görülmüştür (karşılaştırma için bkz., Lenhard ve Lenhard, 2014).

AK ile yürekli davranış ve AD-Mağdur arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur (sırasıyla r = .20, $p < .001$ ve r = .12, $p < .001$). Yürekliliğin ise adalete duyarlılık türlerinin hepsiyle (mağdur, gözlemci, yararlanıcı ve suçlu) pozitif ilişkisi olduğu görülmüştür (sırasıyla r = .10, $p < .05$; r = .28, r = .19, r = .30, $p < .001$).

Yüreklik ve adalete duyarlılığın AK'ı yordamadaki tek başına katkısını anlamak için yüreklilik ilk basamak yordayıcısı olmak üzere iki hiyerarşik regresyon yapılmıştır (Tablo 2). İlk basamakta yüreklilik AK'ı anlamlı bir şekilde yordamış, ikinci basamakta

da yordamaya devam etmiştir. Buna karşılık, birinci modelde test edilen mağdur duyarlılığı modelde anlamlı bir değişime neden olurken, ikinci modelde test edilmiş olan gözlemci, yararlanıcı ve suçlu duyarlılıkları modelde anlamlı bir değişime neden olmamıştır. Birinci modelde, yüreklilik tek başına %4.20'lik bir varyans, AD-mağdur ile birlikte de toplam %5.10'lik bir varyans açıklanmıştır.

Tablo 2.

AK'ı Yordayan İki Regresyon Modeli

Birinci Analiz	β	B (SE)	%95 GA	*t*	*p*	R^2	ΔR^2
Blok							
1						.042	
Yüreklilik	.20	.27 (.06)	.16, .38	4.67	<.001		
2						.051	.01 (*)
Yüreklilik	.19	.25 (.06)	.14, .37	7.98	<.001		
AD-Mağdur	.10	.07 (.03)	.01, .13	2.33	<.020		
İkinci Analiz							
Blok							
1						.042	
Yüreklilik	.20	.27 (.06)	.16, .38	4.67	<.001		
2						.042	.003.
Yüreklilik	.20	.26 (.06)	.14, .38	4.20	<.001		
AD- Gözlemci	-.06	-.05 (.04)	-.13, .04	-1.07	.29		
AD- Yararlanıcı	.02	.01 (.04)	-.06, .09	.36	.72		
AD- Suçlu	.04	.03 (.04)	-.05, .11	.70	.48		

Not. * $p < .05$. AK: Ahlaki kanaat, AD: Adalete duyarlılık.

Tartışma

Daha önce çoğunlukla batı toplumlarında sınanmış olan AK kuramına yönelik (Çin'deki istisnai çalışma için bkz., Skitka ve diğ., 2012) Türkiye'deki ilk çalışmalardan biri olan çalışmamızda, AK'ın temelini oluşturan ilkelerle korelasyonlarını ve AK ile ilişkili olduğu düşünülen Yüreklilik ve AD'nin AK'ı ne derece yordadığını incelemek amaçlanmıştır. Bulgular genel olarak incelendiğinde, yazın ile uyumlu şekilde, AK'a sahip olma derecesinin tutumun yönüyle (bu çalışmada destek ve adalet) ilişkili olmadığı görülmüştür. Ayrıca, ilgili konudaki tutumunun kişinin kendi dünya görüşüyle ilişkili olma düzeyinin (kimlik) bu konuda AK'a sahip olma derecesiyle ilişkili olduğu görülmüştür. Söz konusu bulgular, AK ölçümünün geçerliliğine yönelik bir destek sağlamıştır.

Yazında AK'ın tarafsızlık ve evrensellik ilkesiyle ilişkili olduğu belirtilmiş olsa da bu ilişki doğrudan çalışılmamıştır. Çalışmamızda, tarafsızlık ve evrensellik ilkelerinin ahlaki kanaatle pozitif ilişkili olduğu, ancak özellikle tarafsızlık ilkesinin AK ile ilişkisinin görece zayıf olduğu görülmüştür. Ayrıca, güvenlik ve risk ilkelerinin de AK ile pozitif yönde ilişkisi olduğu bulunmuştur. Söz konusu bulgu, güvenlik ve riskin, bu çalışmada önerildiği gibi potansiyel birer ilke olabileceğini göstermiştir. Genel olarak bakıldığında bulgular, AK'a sahip olan kişilerin tutumlarının tarafsız ve evrensel olduğuna inandığına, ayrıca bu inançlarla birlikte AK'ın güvenlik ve risk konuları çerçevesinde kurgulandığına

işaret etmektedir. İleriki çalışmalar bu ilkelerin ahlaki kanaat bileşeni olma özelliğini test etmeye devam etmelidir.

AK'lar hakkında oluşmuş yazın, bir AK'a sahip olmakla bazı uç davranışlar arasında pozitif ilişkiler olduğunu göstermiştir. AK'ın söz konusu ilkeler ile ilişkisi, bir AK'a sahip olma derecesinin Yüreklilik ve AD ile ilişkili olabileceğini düşündürmüştür. Yürütülen analizler de AK ile Yürekliliğin ve AD-Mağdurun ilişkili olduğuna işaret etmiştir. Söz konusu bulgu, tarafsızlık, evrensellik ve güvenlik/risk çerçevesinde oluşturulan AK'ın, kişinin otoriteden bağımsız bir şekilde ve olası olumsuz sonuçlara rağmen yürekli davranış gösterme eğilimiyle şekillendiğini, ayrıca görece daha bencil olduğu kabul edilen AD-Mağdur perspektifinin de AK oluşturmaya katkıda bulunduğuna işaret etmiştir.

Adalete duyarlılığın sadece mağdur bakış açısından AK ile ilişkili olması beklenmedik bir bulgudur. Sosyal hayatı mümkün kılan önemli bir olgu olan ahlak konusunda ben-diğerleri ayrımı anlamlı olabilir. Ahlak, yüksek seviyede sosyal amaçlar için organize olarak, "ben" ile ilgili kaygıları geri plana atmak ve diğerlerinin iyiliğini ön plana çıkarmak konusunda bir ortam sağlıyor olabilir. Bu bağlamda, adalete duyarlılığın dört paydaşından "mağdur" dışındakilerin ahlakla daha ilgili olduğu düşünülebilir. Öte yandan, ahlaka AK açısından bakıldığında, ahlakın son derece bireysel bir olgu olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, adalete duyarlılık paydaşlarından sadece "mağdur" bakış açısının AK'ın yordayıcısı olması, ahlakla ilgili varsayımlarımızı benlikten ayırmamamız gerektiğine işaret etmiştir.

Mevcut çalışmada; Türkiye koşullarında, etik onay sürecinde sorun yaşamamak adına katılımcılara politik görüşleri sorulmamıştır. Oysa ahlaki kanaat olgusunda politik yönelim de anlamlı bir değişken olup genellikle kontrol değişkeni olarak kullanılmaktadır (ör., Skitka ve diğ., 2005); ayrıca politik bağlanma da ahlaki kanaat için önemli bir açıklayıcı değişken olabilir (Skitka ve Bauman, 2008). Bu nedenle, örneğin ED'e ilişkin tutumları anlamak için, bireylerin politik yönelimleri ve bağlanımlarını bilmek AK'ın öncülleri ve doğurgularını yordamak açısından önem kazanacaktır.

Son olarak, durumsal bir değişken olan AK, mevcut çalışmada bireysel farklılık olduğu düşünülen yüreklilik ve adalete duyarlılık gibi değişkenlerle çalışılmıştır. İleriki çalışmalarda bireysel fark değişkenleri, durumsal özellikler kazandırılarak dönüştürüldüğünde AK'ların çalışma ilkelerine dair yordama gücü daha yüksek bilgiler edinilebilir.

Sonuç

Mevcut çalışma, AK'ın geçerli ve güvenilir bir ölçüm aracı olduğuna dair bulgular sunmuştur. Kuramsal olarak sahip olduğu varsayılan ilkelerinin AK'la ilişkili olduğu ayrıca bu ilkeler arasında güvenlik ve riskin de katılmasının anlamlı olabileceği gösterilmiştir. Son olarak, AK'ın yüreklilik ve mağdur perspektifinden adalete duyarlılıkla ilişkili olduğu gösterilmiştir.

Kaynakça

Alicke, M. D. (1992). Culpable causation. *Journal of Personality and Social Psychology, 63,* 368-378. https://doi.org/10.1037/0022-3514.63.3.368

Ames, D. L. ve Fiske, S. T. (2012). Intentional harms are worse, even when they're not. *Psychological Science, 24*, 1755-1762. https://doi.org/10.1177/0956797613480507

Bauman, C. W. ve Skitka, L. J. (2009). In the mind of the perceiver: Psychological implications of moral conviction. *Psychology of Learning and Motivation, 50*, 339-362. https://doi.org/10.1016/S0079-7421(08)00411-8

Baumert, A., Halmburger, A. ve Schmitt, M. (2013). Interventions against norm violations: Dispositional determinants of self-reported and real moral courage. *Personality and Social Psychology Bulletin, 39*, 1053-1068. https://doi.org/10.1177/0146167213490032

Baumert, A., Beierlein, C., Schmitt, M., Kemper, C. J., Kovaleva, A., Liebig, S. ve Rammstedt, B. (2014). Measuring four perspectives of justice sensitivity with two items each. *Journal of Personality Assessment, 96*, 380-390. https://doi.org/10.1080/00223891.2013.836526

Çoklar, I. (2014). *Kişilik özellikleri ile bağışlama eğilimi arasındaki ilişkinin intikam güdüsü ve adalete duyarlılık temelinde incelenmesi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.

Foot, P. (1967). The problem of abortion and the doctrine of the double effect. *Oxford Review, 5*, 1-7.

Lenhard, W. ve Lenhard, A. (2014). *Hypothesis tests for comparing correlations*. Psychometrica. https://www.psychometrica.de/correlation.html.

Schmitt, M., Baumert, A., Gollwitzer,M. ve Maes, J. (2010). The Justice Sensitivity Inventory: Factorial validity, location in the personality facet space, demographic pattern, and normative data. *Social Justice Research, 23*, 211-238. https://doi.org/10.1007/s11211-010-0115-2

Schmitt, M., Gollwitzer, M., Maes, J. ve Arbach, D. (2005). Justice sensitivity: Assessment and location in the personality space. *European Journal of Psychological Assessment, 21*(3), 202-211. https://doi.org/10.1027/1015-5759.21.3.202

Schmitt, M., Neuman, R. ve Montada, L. (1995). Dispositional sensitivity to befallen justice. *Social Justice Research, 8*, 385-407.

Skitka, L. J. (2012). Moral Convictions and moral courage: Common denominators of good and evil. M. Mikulincer ve P. R. Shaver (Ed.), *The Social psychology of morality: Exploring the causes of good and evil* içinde (ss. 349-365). American Psychological Association. https://doi.org/10.1037/13091-019

Skitka, L. J. (2010). The psychology of moral conviction. *Social and Personality Psychology Compass, 4*(4), 267-281. https://doi.org/10.1111/j.1751-9004.2010.00254.x

Skitka, L.J. ve Bauman, C.W. (2008). Moral conviction and political orientation. *Political Psychology, 29*, 29-54. https://doi.org/10.1111/j.1467-9221.2007.00611.x

Skitka, L. J., Bauman, C. W. ve Lytle, B. L. (2009). Limits on legitimacy: Moral and religious convictions as constraints on deference to authority. *Journal of Personality and Social Psychology, 97*, 567-578. https://doi.org/10.1037/a0015998

Skitka, L. J., Bauman, C. W. ve Sargis, E. G. (2005). Moral conviction: Another contributor to attitude strength or something more? *Journal of Personality and Social Psychology, 88*, 895-917. https://doi.org/10.1037/0022-3514.88.6.895

Skitka, L. J. ve Houston, D. (2001). When due process is of no consequence: Moral mandates and presumed defendant guilt or innocence. *Social Justice Research, 14*, 305-326.

Skitka, L. J., Liu, J. H., Yang, Y., Chen, H., Liu, L. ve Xu, L. (2012). Exploring the cross-cultural generalizability and scope of morally motivated intolerance. *Social Psychological and Personality Science, 4*, 324-331. https://doi.org/10.1177/1948550612456404

Skitka, L. J. ve Morgan, G. S. (2014). The social and political implications of moral conviction. *Advances in Political Psychology, 35*, 95-110. https://doi.org/10.1111/pops.12166

Staub, E. (2005). The roots of goodness: The fulfillment of basic human needs and the development of caring, helping and non-aggression, inclusive caring, moral courage, active bystandership, and altruism born of suffering. *Nebraska Symposium on Motivation, 51*, 33-72.

Thomas, A. J., Stanford, P. K. ve Sarnecka, B. W. (2016). No child left alone: Moral judgments about parents affect estimates of risk to children. *Collabra, 2*(1): 10, 1-14. https://doi.org/10.1525/collabra.33

Yalçındağ, B. (2009). *Relationship between self-construals, courage and other associated variables* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Orta Doğu Teknik Üniversitesi.

Yalçındağ, B. ve Özkan, T. (2011, Temmuz 4-8). *Courage and its domains: From a regulatory focus perspective* [Sözlü sunum]. 12. Avrupa Psikoloji Kongresi, İstanbul, Türkiye.

webportal.yyu.edu.tr/spaus
spaus@yyu.edu.tr